

לקוטי תורה

עם ביאורי
הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ

הגיליון מוקדש לזכותו של
עדין מרדכי משה מלכיאל נ"י
להגל שמחת החלק'ה

פרשות ניצבים - וילך

תשפ"ג

ד"ה "האזינו השמים" [השלישי] (ב)

ליקוטי תורה האזינו, דף עד עמודה ג

לומדים יקרים,

השבוע אנו ממשיכים לפרסם את סדרת השיעורים על ד"ה "האזינו השמים" לפרשת האזינו, והשבוע מתפרסמים השיעורים על אות ב' במאמר.

תוכן העניינים

3 התהוות צבא השמים מאות אחת

5 עצמותו יתברך - קדוש ומובדל

8 האופנים למעלה מהשרפים, המידות למעלה מהשכל

13 נשיאת הכסא על ידי הרעש

17 נשיאת התורה על ידי הרעש

19 מקור כוחם של האופנים

הגיליון מוקדש לעילוי נשמת

מורנו ורבנו הגדול אשר מימיו אנו שותים

הרב עדין בן אברהם משה אבן ישראל (שטיינזלץ) זצ"ל

להקדשת החוברות לעילוי נשמת יקיריכם התקשרו: 052-886-8823

ב. והנה, האופנים מתנשאים ברעש גדול לעומת השרפים, כי השרפים אומרים: "קדוש קדוש קדוש, הוי"ה צבאות" וכו'. פירוש צבאות, הוא עניין אות הוא בצבא שלו, דהיינו שכל צבאי צבאות שלמטה אלף אלפים לגדוד אחד, ולגדודיו אין מספר וכו', כולם הם מתהווים ומקבלים חיות רק מאות אחת. וכמו שכתוב: "בהבראם", בה' בראם, ו-הה' הוא אות קלילא דלית ביה ממשא כמבואר באקדמות. ופירוש אתא קלילא היינו שההבל הלב מתלבש בה הוא מועט יותר מבכל האותיות. כי הנה, ה' מוצאות הפה א' ח' ה' ע' מהגרונן, ב' ו' מ' פ' מהשפתיים, ג' י' כ' ק' מהחיך וכו'. ואותיות א' ח' ה' ע' הם קלים יותר מכל

התהוות צבא השמים מאות אחת

ב. יש תיאור דומה למה שאדמו"ר הזקן מביא כאן, שמופיע גם ברמב"ם. הרמב"ם מדבר על כך שיש עשר מדרגות במלאכים, דרגה מעל דרגה, והוא קורא להם בשמות השרפים הם מהדרגות העליונות, האופנים הם מהדרגות התחתונות שבמלאכים – אבל הם עדיין מלאכים. מעבר לכך שיש להם דרגות שונות, הנביא גם מצייר אותם בצורות שונות: חיות עם כנפיים, גלגלים וכיוצא בזה; אבל במהות הם – מלאכים. יש מלאכים שהם בדרגה עליונה כמו השרפים, ויש מלאכים בדרגה יותר נמוכה כמו האופנים, ולכן אותן המהויות שיש באופנים יש גם בשרפים ולהיפך, אלא שהם לא באים מאותה הדרגה, ובשורשם הראשון הם גם לא באים מאותו מקור.

והנה, האופנים מתנשאים ברעש גדול לעומת השרפים. כי השרפים אומרים: "קדוש קדוש קדוש, הוי"ה צבאות" וכו' (ישעיהו ו, ג), ומה פירוש 'צבאות'? חז"ל מפרשים, שהוא עניין אות הוא בצבא שלו, דהיינו שכל צבאי צבאות שלמטה אלף אלפים לגדוד אחד, ולגדודיו אין מספר וכו', כולם הם מתהווים ומקבלים

חיות רק מאות אחת. זאת אומרת שכל צבא מרום – וצבא מרום הוא גדול לאין ערוך מאשר כל העולם התחתון; כל כולו של צבא מרום, עם כל הריבוי שיש בו – הוא מקבל רק מבחינה של אות אחת. וכמו שכתוב: "בהבראם" (בראשית ב, ד), ודורשים ש-בה' בראם (מנחות כט:), כלומר שהקב"ה ברא את כל העולמות באות ה'. ו-הה' הוא אות קלילא דלית ביה ממשא. מתוך כל האותיות, מבחינת ההברה ה' היא אות קלה שאין בה ממש. אם להעמיד את זה באופן אחר, הרי שלמעשה בכל האותיות יש איזה צד של השתתפות של מיתרי הקול, שעושים מודולציה לקול היוצא. מה שאין כן האות ה', שהיא איננה אלא נשיפה בלבד. זוהי נשיפה שבה מיתרי הקול לא פועלים, ולכן היא נקראת אות שאין בה ממש.

כמבואר באקדמות, שם מדברים על 'אתא קלילא', ופירוש אתא קלילא היינו שההבל הלב מתלבש בה הוא מועט יותר מבכל האותיות. כי הנה, ה' מוצאות הפה שמדובר עליהם בכמה מקומות, יש בהם את האותיות א' ח' ה' ע' מהגרונן, ואת האותיות ב' ו' מ' פ' מהשפתיים, ג' י' כ' ק' מהחיך וכו'. ואותיות א' ח' ה' ע', שהן

האותיות, דהיינו שההבל שבהם הוא במיעוט יותר מבשאר האותיות, כמו ג' י' כ' ק' מהחיק – יש בהם יותר מבחינת ההבל וכו', ואות ה' הוא שההבל בה מועט יותר גם מאותיות א' ח' ע'. לכן נקראת אתא קלילא, פירוש: שקל לדבר אותה, משום דלית בה מששא, דזוטר מאד ההבל שבה. ועל דרך משל זה, יובן למעלה שיש בחינת הבל המתלבש בהאותיות, כמו שכתוב בזוהר הרקיע פרשת תזריע (דף מז עמוד ב): ואות ה' נקרא אתא קלילא. ומבחינה זו, הוא התהוות כל צבאי צבאות העליונים, וזהו אות הוא בצבא שלו.

אבל עצמותו יתברך הוא קדוש ומובדל וכו'. ושלוש פעמים "קדוש קדוש", הוא כנגד שלוש אותיות ראשונות של שם הוי"ה, שהם צמצום והתפשטות, עד שאחר כך המשכה בבחינת ה' תתאה להיות ב-"ה' בראם" וכו'. [ועיין מ"ש מזה בד"ה "רני ושמחי בת"].

בה ממש, דזוטר מאד ההבל שבה. כל ההערה הזו לגבי האות ה' רק באה לומר בנוגע לכך שב-ה' בראם, שכל העולם כולו נברא כולו באות אחת, וגחלק מזה גם כל צבא השמים נבא מאות אחת; ולא סתם אות אחת, אלא זוהי האות הקלה דווקא.

ועל דרך משל זה, אחרי שהסברנו את המשל בתוך האדם, שיש אותיות שונות עם כובד שונה ומשקל שונה, יובן למעלה שיש בחינת הבל המתלבש בהאותיות, כמו שכתוב בזוהר הרקיע פרשת תזריע (דף מז עמוד ב): ואות ה' נקרא אתא קלילא. אם היינו נזקקים לדבר בלשון באמת מופשטת, כל משפט ומשפט כאן היה מתארך לכדי חצי עמוד, וגם אז ההבנה שלנו לא הייתה גדלה, אף על פי שהדבר היה יותר מופשט. אנחנו משתמשים בקיצורים ובנוסחאות, ואנחנו צריכים לזכור שאלו הכלים שאנחנו משתמשים בהם. בבחינת האותיות העליונות, שהן צורות מסוימות, כל אות וכל הברה של אות, כמו גם צורה של אות – בנויות מדבר מסוים, וממודולציה,

אותיות הגרון, הם קלים יותר מכל האותיות, דהיינו שההבל שבהם הוא במיעוט יותר מבשאר האותיות, כמו ג' י' כ' ק' מהחיק – יש בהם יותר מבחינת ההבל וכו', ואות ה' הוא שההבל בה מועט יותר גם מאותיות א' ח' ע'. בכל אות יש כביכול שיתוף של הקול של הגרון, וכך מוצאות הפה' משמיעות את האות.

יש ספרים הרבה על פונטיקה, והם מדברים על המבנה של האותיות ועל השיתוף של קולות שונים – של קול הגרון, הפה והלשון בהוצאה של אות, ומהבחינה הזו האותיות הגרוניות הן אותיות שלא משתפות את כל חלקי הפה והלוע בתוך העיצוב שלהם. לעומת זאת, אותיות אחרות – כמו למשל אותיות השפתיים או אותיות החיק, הן אינן אותיות שמגיעות רק משום, אלא יש בהן גם חלוקה של אותיות קוליות ואתיות לא קוליות, כלומר יש בהן שיתוף של כמה וכמה גורמים. מתוך האותיות הללו, האות שאין בה שיתוף של כל אלו היא האות ה'. ולכן נקראת אתא קלילא, פירוש: שקל לדבר אותה, משום דלית בה מששא, אין

שלוש אותיות ראשונות של שם הוי"ה, שהם צמצום והתפשטות – המשכה והתרחבות. האות האחרונה, ה-ה' האחרונה של שם הוי"ה, היא האות שבה נבראו כל העולמות כולם, ולכן יש מעליה שלוש דרגות של השם. כמו שהוא הסביר, שלושת האותיות הללו, שהם חלק משם הוי"ה, הם בעצם נוסחה של תנועה. שם הוי"ה הוא לא עניין סטטי, אלא הוא נוסחה של תנועה שבה מוגדרים על ידי מפתח כל הדברים שעוברים ממקום למקום. יש צמצום והתרחבות, המשכה והתרחבות – וזה בעצם האופן שבו דברים באים, ושם הוי"ה מבטא את זה. לעומת זאת, האות האחרונה של שם הוי"ה היא הדיבור, הדבר הנשמע: עד שאחר כך יש המשכה בבחינת ה' תתאה להיות ב-"ה' בראם" וכו'. ה-ה' האחרונה של שם הוי"ה היא המקור של כל המציאות, וממילא האותיות האחרות הן דרגות שמעל הדרגה של האות הזאת, והם משתלשלים למטה עד שבהם מגיעים אל הבחינה הזאת. [ועיין מ"ש מזה בד"ה "רני ושמחי בת"].

הנקודה כאן היא, שזה מה שכתוב: "מלוא כל הארץ כבודו". הרי אומרים "קדוש קדוש קדוש מלוא כל הארץ כבודו", והוא בעצם נכנס כאן לשאלה: הרי אם אומרים שקדוש פירושו נבדל, אז שכשאני אומר "קדוש קדוש" פירושו נבדל מנבדל, ו-"קדוש קדוש קדוש" שזה שלוש פעמים – זה כמו לדבר על קודש הקודשים, כלומר יש כאן שלוש דרגות של קודש; ובכל זאת – אני מיד אחר כך אומר "מלוא כל הארץ כבודו", ואיך דבר כזה ייתכן?

המודולציה היא זו שנותנת לו אופי מסוים. בכל אות יש הבל, וזה הכוח של האות בעצמה – השמעת הקול שיש בה, ומעבר לכך יש גם את ה-'ממש' שלה, שנוסף על ידי זה שהיא מקבל מודולציה בצורה כזו או אחרת.

הרעיון הזה קיים גם בתוך דברים אחרים. יש דבר שהוא חומר גולמי: יש דבר שהוא חומר גולמי לגמרי, ויש דבר שהוא כבר עוצב בצורה מסוימת. העיצוב הזה איננו מוסיף חומר, אבל הוא מוסיף אפיונים לצורה ולאופן שבו היא מתגלה. באותו אופן, גם באותיות של מעלה – אף על פי שהם בוודאי לא בדיוק אותו דבר, ושבנוגע אליהם אנחנו מדברים על כוח – בעצם מדובר על ה-'ממש' שמעצב את ההבל. אלא שמבקרה של האות ה', מדובר על 'אתא קלילא', על אות קלה, שכמעט ואין בה עיצוב של החומר. ומבחינה זו, של אתא קלילא, הוא התהוות כל צבאי צבאות העליונים, וזהו אות הוא בצבא שלו.

עצמותו יתברך - קדוש ומובדל

אבל עצמותו יתברך הוא קדוש ומובדל וכו'. לכל צבא מרום, וכל שכן כל צבאות של מטה – צבא השמים וצבא הארץ – הם כולם רק ברואים שצריך להגיד שהם נבראים מאות אחת, מהכוח של אות אחת, שאחר כך מתחלקת ומתפצלת ומקבלת צורות ואופנים ואפיונים רבים, וכך נוצר העולם. אלא שהקב"ה בעצמו הוא קדוש, כלומר מובדל מכל אלה. וכעת הוא נכנס קצת יותר לתוך העניין. ושלוש פעמים "קדוש קדוש", הוא כנגד

וזהו מה שכתוב אחר כך, "מלא כל הארץ כבודו", פירוש: שלהיותו קדוש ומובדל בערך לגמרי, אם כן שמים וארץ שהם רוחניות וגשמיות, שווין לפניו. וכנודע שהוא יתברך אין סוף בשלוש בחינות: עולם, שנה, נפש. בבחינת עולם, היינו בחינת התפשטות מידת מלכותו יתברך בריבוא רבבות עולמות למעלה עד אין קץ ולמטה עד אין תכלית. ובבחינת שנה, היינו בבחינת זמן ש-"אתה הוא עד שלא נברא העולם ומשנברא", ולעולם הבא וכו' עד בלי גבול. ובבחינת נפש היינו בבחינת ההשגות שמשיגים הנשמות אלקותו יתברך, שיש כמה מיני השגות גבוה מעל גבוה בעילוי אחר עילוי לאין קץ כידוע [ועיין מ"ש מזה בד"ה "שחורה אני ונאווה" השני]. ולכן הוא מלא כל הארץ הלזו התחתונה הגשמיות, כמו בעולמות עליונים ממש. כמו שכתוב: "את השמים ואת הארץ אני מלא", 'אני' ממש דווקא. דקמיה יתברך כולא כלא חשיבי ממש, שמים וארץ בהשוואה אחת,

מסביר שהעניין של הקדוש הוא שהקב"ה הוא 'מובדל בעצם', ובמילים אחרות: הוא איננו שייך לחלוקת המדרגות הזו, ולכן חלוקת המדרגות הזו איננה משמעותית לגביו.

רק לדימוי בעלמא: אני יכול לומר שיש יחס כלשהו בין שלוש לארבע, או בין שלוש לשלוש מאות אלף. כשיש לי איזשהו יחס בין שלוש לשלוש מאות, אני יכול לדבר בנוגע אליהם על גדול וקטן. אבל אין יחס בין שלושים מיליון וירוק, כיוון שירוק נמצא במערכת אחרת של דברים, שממילא איננה מתייחסת למספרים. אני לא יכול להגיד ששלוש הוא יותר ירוק או פחות ירוק מאשר שלוש מאות; זה פשוט לא שייך לאותה מערכת. באותו אופן, הבחינה של הקדוש איננה שייכת למערכות הללו, ולכן בשבילו הגשמי והרוחני הם שווים; הם מערך אחד שבו יש גשם ורוח בכל הדרגות ובכל השינויים שיש בהם. אמנם יש שם מנעד עצום – מן הגשם החומרי ביותר עד לדברים שהם לא ניתנים בכלל למישוש,

ואלא שזהו אכן מה שכתוב אחר כך, "מלא כל הארץ כבודו", פירוש: שלהיותו קדוש ומובדל בערך לגמרי, כלומר מכיוון שהוא קדוש – מובדל בערך לגמרי, אם כן – שמים וארץ שהם באופן כולל מאוד רוחניות וגשמיות, הם כולם שווין לפניו. בשביל הקב"ה אין הבדל בין הגשמיות והרוחניות, משום שהוא נבדל בעצם. למרות שגשמיות ורוחניות נבדלים זה מזה, הרי שההבדל שלהם הוא לא 'הבדל בעצם'. הקדוש הוא דבר שנבדל משניהם יחד, ולכן גשמיות ורוחניות הם שני דברים שעומדים אל מול הקדוש, ושניהם עומדים בעצם במרחק שווה.

באופן עקרוני יש כאן מודעה רבה לאורייתא לגבי כל מיני דברים, וביניהם שתפיסת הקדוש היא לא כמו שמדמים – שזה דווקא באופן אחד או באופן אחר, שזה סוג של דקות הולכת ועולה, ולכן כשאני הולך למשל מחומר גשמי לחומר יותר דק לדבר יותר דק – אני הולך לדבר שהוא רוחני יותר ויותר, עד שבסופו של דבר אני מגיע לקב"ה. אדמו"ר הזקן בעצם

שיכולות להשיג כל מיני דברים, שאנחנו איננו יכולים בכלל להעלות על דעתנו. מכל מקום, בכל הדרגות הללו הקב"ה עובר מקצה לקצה – הוא אינסוף בכל הדרגות. [ועיין מ"ש מזה בד"ה "שחורה אני ונאווה" השני].

ולכן הוא מלא כל הארץ הלזו התחתונה הגשמיות, כמו בעולמות עליונים ממש. בעצם אדמו"ר הזקן מסביר ש-"קדוש קדוש קדוש" ו-"מלוא כל הארץ כבודו" הם אינם סתירה, אלא הם בעצם המשך של רעיון אחד: מכיוון שהוא קדוש, לכן החלוקות של מדרגות העולמות הן לא רלוונטיות בשבילו, וכשם שהוא נמצא למעלה-מעלה, כך הוא נמצא למטה-מטה, מפני שהמעלה ומטה לא משנים לגבי הווייתו ולגבי מציאותו. וזה בעצם מה שכתוב "מלוא כל הארץ כבודו" – באותו אופן שמלוא כל השמים כבודו או שמי השמים העליונים או המרכבה העליונה כבודו, משום שכבודו עובר בתוך הדברים הללו בלי קשר לשאלה איזו מהות יש להם, אם הם קטנים או גדולים, אם הם נמוכים או גבוהים. כל ההגדרות הללו של כל העולמות אינם משמעותיות לגבי הווייתו, וממילא הוא נמצא כאן כפי שהוא נמצא בכל מקום.

כמו שכתוב: "את השמים ואת הארץ אני מלא", 'אני' ממש דווקא. 'אני' זה יותר מאשר 'כבודו'; זהו ה-'אני' של הקב"ה בכבודו ובעצמו. דקמיה יתברך כולא כלא חשיבי ממש, הכל כלא חשוב, ושמים וארץ הם בהשוואה אחת – כלומר וממילא החלוקה בין שמים וארץ, בין בנוגע לדברים גדולים ובין בנוגע לדברים

אבל מבחינת הקב"ה הכול שווה, כיוון שהוא מצוי במערכת אחרת.

וכנודע שהוא יתברך אין סוף בשלוש בחינות: עולם, שנה, נפש – שהם שלוש הבחינות של המציאות, ובמילים שלנו: בחלל בזמן ובנפש. בבחינת עולם, היינו בחינת התפשטות מידת מלכותו יתברך בריבוא רבבות עולמות למעלה עד אין קץ ולמטה עד אין תכלית. ובבחינת שנה, בבחינת הזמן, היינו בבחינת זמן ש-"אתה הוא עד שלא נברא העולם ומשנברא העולם" (תנא דברי אליהו רבה כו, א), ולעולם הבא וכו', עד בלי גבול. במובן מסוים, הוא נמצא בכל בחינות הזמן – בין בזמנים שמוגדרים באופן חומרי ובין בזמנים שאי אפשר בכלל להגדיר אותם באופן כזה; בכל אופן, הקב"ה הוא בין לפני שהם נבראו ובין לאחר שהם נבראו, כלומר הוא עובר בתוך כל ממדי הזמן.

ובבחינת נפש היינו בבחינת ההשגות שמשיגים הנשמות אלקותו יתברך, שיש כמה מיני השגות גבוה מעל גבוה בעילוי אחר עילוי לאין קץ כידוע. הנפש היא ההוויות שיש בעולם. לכל אחת מההוויות הללו שנמצאות בעולם, יש השגה, ובכל עולם – לפי ההגדרה שלו – יש לו נפשות משלו. באופן תיאורטי גם יכול להיות עולם ריק בלי נפשות; באופן תיאורטי, יכול להיות לדוגמא כוכב לכת או כוכב שבת שאין בו נפשות, או באופן אחר – שאין בו הוויות בעלות השגה. אבל בכל עולם שיש בו נפש, ובצד מסוים בכל עולם – אם יש לו מציאות – יש איזה סוג של נפש, למרות שהיא יכולה להיות כזו שאיננה משיגה שום דבר, עד לנפשות

שהרי אף על פי כן לית אתר פנוי מיניה. והנה "השרפים עומדים ממעל" ומשיגים זה, כי הם יש להם השגה ודעת גדול, לפי שהם בעולם הבריאה אשר שם מתלבש חכמה בינה דעת דאצילות. אבל האופנים, כששומעים "קדוש קדוש קדוש" יוצא מהשרפים, הם מרעישים בקול רעם ורעש גדול, מפני שאין השגתם מכילה זה כי הם בעשייה, כמו שכתוב: "אופן אחד בארץ", ולכן המידות הם בהם בתגבורת מאוד. וזה שכתוב ביחזקאל "קול המולה כקול מחנה".

הבריאה. לכן, וודאי יש להם השגה גדולה והם משיגים את העניין הזה. אבל האופנים, כששומעים "קדוש קדוש קדוש" יוצא מהשרפים, הם מרעישים בקול רעם ורעש גדול, מפני שאין השגתם מכילה זה כי הם בעשייה, כמו שכתוב: "אופן אחד בארץ" (יחזקאל א, טו). האופנים, לעומת השרפים, נמצאים בדרגה הרבה יותר נמוכה, כיוון שהאופנים הם המלאכים שמגיעים עד לעולם העשייה, ולכן את ההשגה של השרפים הם לא יכולים להשיג. מה הם יכולים? לשמוע את השרפים. הנקודה היא שהם שומעים שהשרפים אומרים "קדוש קדוש קדוש", ואז – בלי להבין – הם מאוד מתרגשים. זאת אומרת שהם מאוד מתרגשים, ומרוב ההתרגשות הזו הם צועקים. מפני שהם שייכים לעולם העשייה, כלומר מפני שהם שייכים לעולם הזה – שלנו – אז המידות שלהם באות בהתגברות גדולה.

בנוגע לעולם העשייה אפשר להגיד שהוא כולל לא רק את העולם החומרי; העולם החומרי, בהגדרה המדויקת, הוא עולם העשייה הגשמי. אבל עולם העשייה כולל בתוכו, כמו שאנחנו מכירים, גם הרבה אוד עולמות רוחניים. המוזיקה של בטהובן שייכת באיזו דרגה לעולם העשייה הרוחני; המתמטיקה של לייבניץ

קטנים – היא לא משמעותית בעניין הזה. שהרי אף על פי כן לית אתר פנוי מיניה. כמו שבעל התניא חוזר כמה וכמה פעמים, לחוש את הקב"ה באיזושהי צורה ובאיזושהי דרגה – זה דבר שתלוי במהות העולמות, בגודלם, בדרגתם ובעניינם. אבל כל עולם שיהיה, איננו יכול לחוש את המהות העצמית של הקב"ה. זה שיש להם השגה כלשהי באופן כזה או אחר, היא דבר ששייך לגודלם. אבל מצד אחר, אין הבדל בין מלאך לבין תולעת – בנוגע למעמדם אל מול המהות העליונה כשלעצמה; לדידה, אין נ"מ אם מדובר במלאך מיכאל או בשלשול קטן.

האופנים למעלה מהשרפים, המידות למעלה מהשכל

והנה "השרפים עומדים ממעל" (ישעיהו ו, ב) ומשיגים זה, כי הם – השרפים – יש להם השגה ודעת גדול, לפי שהם בעולם הבריאה אשר שם מתלבש חכמה בינה דעת דאצילות. באופן מסוים, אנחנו אומרים שעולם הבריאה הוא עולם השכל, כלומר עולם של התגלות השכל, כמו שהעולם שלנו הוא ההתגלות של העשייה. לכן, השרפים ששייכים לעולם הבריאה הם יצורים של עולם שהוא כל כולו שכל, והן הנפשות שמאכלסות את עולם

אינטלקטואליים, והם מתרגשים כמו אינטלקטואל טוב – כלומר, הם מתרגשים הרבה פחות. הם מבינים הבנה הרבה יותר גבוהה, אבל המבנה שלהם כולל פחות התרגשות.

ככל שאנחנו יורדים למטה, למלאכים של עולם היצירה, שם כבר מדובר על מלאכים שהם כל-כולם רגש; ולמלאכים של עולם העשייה יש התגברות רבה מאוד של המידות, והפרופורציה אצלם היא פרופורציה אחרת מאשר התגברות השכל.

מדברים על כך שמצד מסוים, כשאנחנו יושבים בתוך עולם העשייה שאנחנו מכירים, יש יצורים שאין להם אלא מידות. רוב היצורים שאנחנו מכירים הם לא יצורים משכילים וחושבים, אלא הם יצורים שפועלים על ידי הדחפים והאמוציות שלהם. לבני אדם יש גם צד מסוים של מחשבה מופשטת שאיננה אמוציונאלית, מחשבה שהיא פחות נטועה באמוציות. אבל כיוון שבעיקרו העולם הזה הוא עולם שיש בו הרבה מאוד אמוציונאליות, בכל ההוויות שלו, הרי שגם האופנים שלו הם אמוציונאליים – ולכן המידות הם בהם בתגבורת מאוד.

וזה שכתוב ביחזקאל שבין האופנים יש "קול המולה כקול מחנה" (יחזקאל א, כד). האופנים מתנשאים ברעש גדול, מפני שהשרפים לא עושים רעש. השרפים הם לגמרי בשקט, מפני שהם חיים בעולם שהתמצית שלו הוא מחשבה טהורה בלי אמוציות, או עם אמוציות מאוד מועטות, ולכן הם לא עושים רעש – הם רק אומרים "קדוש קדוש קדוש", ומשיגים את העניין הזה בכל מיני דרגות והשגות. לעומת זאת,

שייכת לעולם העשייה הרוחני – הן אידיאות, ובמהות האידיאות האלו שייכות לעולם העשייה הרוחני. כלומר גם בתוך העולמות הרוחניים יש כל מיני חלוקות: יש עולמות רוחניים שהם ניטרליים, כמו העולמות הרוחניים של המתמטיקה, ויש עולם של מוזיקה, ויש עולם של פילוסופיה וכן על זו הדרך – והם כולם חלקים מעולם העשייה. העולמות הללו הם בעצם דרגות שונות בתוך עולם העשייה.

באותו אופן, החלק העליון של עולם העשייה כולל בתוכו את ההוויות של האופנים, שהם למעשה מלאכים ששייכים לעולם העשייה. הם לא גשמיים, כמו שהרבה דברים שאנחנו חשים בהם בתוך העולם שלנו הם גם לא גשמיים – אבל הם שייכים לעולם שלנו. הם שייכים באופן ברור לעולם העשייה, אם כי הם רוחניים – מפני שעולם העשייה הוא בעצם העולם היחיד שמורכב גם כן מחלקים גשמיים. העולמות הרוחניים הם כולם עולמות רוחניים, ואילו עולם העשייה הוא עולם גשמי.

מעבר לכך שעולם העשייה הוא גם עולם גשמי, יש בו גם התגברות של המידות, יותר מאשר בעולמות העליונים. במובן הזה, השרפים שייכים לעולם הבריאה שהוא עולם הבינה. מכיוון שהם שייכים לעולם הבינה, אף על פי שהם בצד מסוים גם כן הוויות שלמות ויש להם איזה מידה גם של רגש – במובן הזה שיש שם את מחנה מיכאל ומחנה גבריאל, והם שייכים בדרגות לבחינת אהבה ובחינת יראה – הרי שבסופו של דבר השרפים הם יצורים

והיינו מה שכתוב "מתנשאים לעומת השרפים" – שמתנשאים למעלה מהשרפים. כי התפעלות המידות שבהם הוא יותר משרפים, כנ"ל. והיינו באמת משום ששורשן ממקום נעלה מבחינת השרפים. וכנודע גם כן ששורש המידות למעלה מהשכל וכו' [כמ"ש מזה בד"ה להבין ביאור עניין האבות הן הן המרכבה, ובביאור על פסוק "שימני כחותם"]. והוא בחינת "ואלה המלכים אשר מלכו לפני מלך מלך לבני ישראל", שהם בחינת שבעה מלכין קדמאין, שהם שבע מדות עליונות, שהם לפני בחינת המוחין הנקראת ישראל, 'לי ראש',

מכוח הצעקה שלהם, מכוח ההתפעלות שלהם – הם מתנשאים, עד שהם מגיעים כנגד ומעל לשרפים. והיינו באמת משום ששורשן ממקום נעלה מבחינת השרפים. שורשם של האופנים הוא מדרגה גבוהה יותר מהשרפים. אף על פי שבפועל הם בדרגה יותר נמוכה, אבל מפני שיש בהם שורש גבוה יותר – כאשר הם מתעוררים, הם מגיעים לדרגות יותר עליונות ויותר גבוהות מאשר השרפים, שנמצאים לכאורה מעל להם.

וכנודע גם כן ששורש המידות למעלה מהשכל וכו'. יש מידות, אמוציות, ויש שכל. אף על פי שבתוך המציאות של האדם, בתוך סדר העולמות השכל הוא למעלה מהמידות, הרי שבכל זאת שורש המידות גבוה יותר משורשו של השכל. הדבר הזה ניכר בכמה דברים שהם גילויים של מהותם הראשונית, ואחד הסימנים לעליונות הזו הוא שהאמוציות הן הרבה יותר חזקות.

זה כמו שידוע שהאדם נכרך באיזושהי אמוציה, אף על פי שאותו אדם יודע באותה שעה בעצמה שהאמוציה הזו לא ראויה, לא מתאימה או אפילו מסוכנת. קרה כבר ליותר מאשר אדם אחד, שכאשר הוא מגיע לדרגה מסוימת של התעוררות אמוציונאלית – כל שאר הדברים נמחקים

האופנים אמנם משיגים הרבה פחות אבל הם מתרגשים הרבה יותר.

הדבר הזה קורה גם בבני אדם: יש לפעמים דברים שיש כאלה שמשיגים הרבה אבל הם בנויים בצורה כזו שהם לא מתרגשים, ויש כאלה שמשיגים הרבה פחות אבל הם נמצאים בהרבה יותר התרגשות ובהרבה יותר אמוציה. תיארו את זה בהרבה מאוד תיאורים שלא צריך לתאר אותם, מפני שאפשר לראות אותם: לפעמים עומד לו אדם שהוא לא מבין מילה אחת ממה שהרב הגדול מדבר לפניו – וכבר ראיתי דברים כאלה, שאנשים לא מבינים מילה אחת ממה שמדובר – ובכל זאת, השומע נמצא בהתרגשות עצומה; בזמן שאחרים שאולי מבינים יותר, נמצאים בפחות התרגשות. זה לא בהכרח חייב להיות כך, אבל יש מבנה כזה שבו ההוויות האינטלקטואליות כוללות בתוכן יחס מסוים בין האינטלקט והאמוציה, ואילו בהוויות יותר נמוכות היחס שיכול להיות מעט אינטלקט – אבל הוא מעורר הרבה התרגשות.

והיינו מה שכתוב "מתנשאים לעומת השרפים" – שמתנשאים למעלה מהשרפים. כי התפעלות המידות שבהם הוא יותר משרפים, כנ"ל. האופנים צועקים, ולכאורה הם לא מבינים; אבל

מגלים עוצמה שהיא מעל ומעבר לדברים הגלויים והידועים. העוצמה של הוויות נמוכות היא הרבה יותר גדולה והרבה יותר בסיסית, מזו של הוויות שהן לכאורה גבוהות יותר, משום שההוויות הנמוכות שורשם ממקום גבוה יותר, ולכן יש להם כוח גדול יותר.

וזה בעצם העניין של האופנים: האופנים בעצמם לא מבינים מספיק; האופנים אינם יכולים לומר שירה מכוח עצמם, מפני שהם לא מבינים מספיק. אלא שכאשר האופנים שומעים את השרפים, אז האופנים מתעוררים. האופנים אינם מגיעים להבנה של השרפים, אבל הם מתרגשים; וכאשר הם מתרגשים – הם מתנשאים בכוח ההתרגשות הזו, והם ועולים גבוה יותר ויותר עד שהם מגיעים לדרגה שהיא מעל לדרגת השרפים. כל זה קורה מפני שבתוך האופנים מתגלה משהו מכוח המקור שלהם, שהוא בעצם בשורשו למעלה משורש השרפים. כיוון שכך, כאשר הם משתחררים הם יכולים להגיע למעלה גבוהה יותר ממעלת השרפים. [כמ"ש מזה בד"ה להבין ביאור עניין האבות הן הן המרכבה, ובביאור על פסוק "שימני כחותם"].

והוא בחינת "ואלה המלכים אשר מלכו לפני מלך מלך לבני ישראל" (בראשית לו, לא), ששבעת מלכי אדום שמנויים שם הם בחינת שבעה מלכין קדמאין, שעליהם כתוב בספרי הקבלה שהם שבע מדות עליונות, שהם לפני בחינת המוחין הנקראת ישראל, שהוא בחינת 'לי ראש'. זה שהרשימה של מלכי אדום באה "לפני מלך מלך לבני ישראל", זוהי הבחינה של

כלא-היו, והאדם נסחף עם כל השכל שלו. לפעמים השכל נמחק ומשתתק, ולפעמים האדם מודע לזה בצורה מסוימת באותה שעה בעצמה, לכך שהאמוציה שלו סוחפת אותו למקום שהוא לא היה רוצה להיות בו; הוא לא היה רוצה להיות במקום הזה והוא לא היה רוצה לשהות בו, ואף על פי כן – האמוציה הזו היא כל כך חזקה, שהיא מבטלת את השכל. לעיתים אנשים יכולים לעשות על ידי הלב או על ידי השכל שלהם, שהשכל שלהם יטיל ווטו על האמוציות. זה קורה לפעמים, אבל זה דווקא בזמן שהאמוציה נמצאת באיזושהי דרגה מסוימת; יש דרגה שבה האמוציה עוברת את הגבולות שהשכל יכול להשתלט עליה, ואז היא יכולה להוביל אדם שלם לכל מקום שיהיה – גם למטה-מטה, וגם למעלה-מעלה.

מאיפה כל זה בעצם בא? זה מגיע מכך שהשורש של המידות הוא בעצם גבוה יותר משורשו של השכל, ולכן המידות מבטאות עוצמה גדולה יותר. בתוך העולם הזה, העניין הזה בדרך כלל לא יתבטא בדרגה, אלא ש כאשר יש איזה שחרור למידה – היא יכולה לעלות למעלה מדרגת עצמה, מפני שהיא כוללת בתוכה כוחות גדולים מאוד.

העניין הזה קשור לשבירת הכלים וכיוצא בזה, כיוון שבתוך העולם שלנו "מאן דאיהו זעיר איהו רב" (זוהר ח"א קכב, ב), כלומר מי שהוא קטן הוא גדול; מי שהוא נמוך – שורשו בעצם גבוה יותר. לכן אנחנו יכולים לראות שיש דבר שיש לו צדדים נמוכים, ולפעמים מדובר אפילו בדברים נמוכים שבנמוכים – ודווקא שם

כידוע ליודעי חן.

ועל ידי רעש זה הם נושאות את הכסא, וגם דמות כמראה אדם שעל הכסא בכלל. כי הנה, עולם הבריאה שהוא עולם השרפים נקרא עולם הכסא [עיינן בעץ חיים שער כסא הכבוד, ועיינן מ"ש בד"ה זכור דעמלק מעניין כסא], פירוש: כס א', דהיינו שהוא בחינת כיסוי, לגבי אלופו של עולם שמעלים ומסתיר עליו, והוא בחינת יחודא תתאה, שהוא בבחינת בריאה, ש-"צבא השמים לך משתחווים".

הוא במדרגה גבוהה יותר. אם אני יכול להעלות אותו, אם הוא יכול לצאת לדרגה שהיא למעלה מעלה מעבר לדרגות של העולמות הגלויים – זה אומר ששורשו הראשון הוא גבוה.

יש בעניין הזה כל מיני דוגמאות. יש לנו למשל איש כמו רבי עקיבא, שבני ישראל אומרים שהוא הגדול שבתנאים, והוא הבסיס של התורה שבעל פה, וממנו המקור והנביעה של כל התורה שבעל פה עד הדור שלנו; בכל הצינורות – בנגלה ובנסתר. אלא שבסופו של דבר, רבי עקיבא הוא לא ממשפחה מישראל, אלא הוא בעצם מבני הגרים. מדוע? מפני שכאשר ניצוץ כזה מגיע לתיקון, הוא נמצא במעלה גבוהה יותר מרבותיו, שהיו מיוחסים גדולים. הוא הרי למד מפייהם של שני לויים – רבי יהושע ורבי אליעזר, ששניהם היו לויים, ועל רבי אליעזר אפילו כתוב שהוא היה מצאצאיו של משה רבינו. הנקודה היא שהדבר הזה לא מפתיע, וזה בעצם העניין של המאמר כאן. המאמר מדבר על כך שאם אני יכול איכשהו להפעיל את הדברים התחתונים, אני יכול ליצור עוצמה שהיא איננה נמצאת בעולמות העליונים. במובן אחר, זוהי הסיבה לכך שהקב"ה כביכול משקיע כל כך הרבה בעולמות התחתונים – מפני שאלה הם העולמות עם העוצמה הכי גדולה,

עולם התוהו שלפני עולם התיקון. התוהו קודם לתיקון גם בזמן – אף על פי ששם זמן לא שייך, אבל בעיקר במעלה, וזאת למרות שבני ישראל הם בחינת לי ראש.

כידוע ליודעי חן – כל העניין של המלכים הקדמונים, שהם מידות עליונות שמעל לעולם האצילות, שבמידות האלה הייתה שבירת הכלים. המידות הללו הם בעצם לפני מלוך מלך, ולכן הם בדרגה גבוהה יותר מאשר בחינת ישראל. באופן כללי, העניין הזה נוגע ליחס שבין עשיו ליעקב, שהוא היחס בין תוהו לתיקון.

יש צד מסוים והוא אמיתי, שעשיו הוא הגדול ויעקב הוא הקטן, אלא שיעקב הוא בבחינת תיקון ועשיו הוא בבחינת תוהו. אם עשיו היה מגשים את עצמו, אם הוא יכול להתעלות – הוא היה הרבה למעלה מיעקב. אלא שהבעיה של עשיו היא שהוא איננו יכול להעלות את עצמו, כיוון שהוא שבור, ואילו יעקב שהוא הקטן – הוא זה שעובד בתוך עולם התיקון. לכן המפגש, של יעקב ועשיו הוא תמיד סביב השאלה מיהו האח הגדול ומיהו האח הקטן, מיהו זה שנמצא למעלה ומי הוא זה שנמצא למטה.

מעלות העולמות הללו קשורות גם לעניין של "להוציא יקר מזולל" (על פי ירמיהו טו), אם מישהו יכול להוציא יקר מזולל, זאת אומרת שהנמוך בשורשו הראשון

נשיאת הכסא על ידי הרעש

ועל ידי רעש זה הם, האופנים, נושאות את הכסא. לפי התיאור הזה, השרפים נמצאים מסביב והם מעופפים, אבל האופנים הם אלה שיכולים לשאת עליהם את הכסא, את המרכבה. וגם דמות כמראה אדם שעל הכסא בכלל. בנוסף, הם יכולים לשאת גם את דמות ה-'אדם'.

כי הנה, עולם הבריאה שהוא עולם השרפים נקרא עולם הכסא [עיין בעץ חיים שער כסא הכבוד, ועיין מ"ש בד"ה זכור דעמלק מעניין כסא], ופירוש עניינו של הכסא הוא כס א', דהיינו שהוא בחינת כיסוי, כלומר המילה כס מגיעה מההקשר של כיסוי, לגבי אלופו של עולם שמעלים ומסתיר עליו, והוא בחינת יחודא תתאה. 'עולם הכסא' או 'עולם הבריאה' הוא עולם שאין בו את ההתגלות הגמורה והשלימה, אלא הוא עולם שיש בו הסתר מסוים. עולם הבריאה הוא העולם שלאחר 'המסך', ולכן זהו עולם שיש בו כיסוי, והייחוד שיש בו הוא 'ייחודא תתאה' – הייחוד של הביטול.

שהוא בבחינת בריאה, שעל הבחינה הזו נאמר ש-"צבא השמים לך משתחוים" (נחמיה ט, ו). מהות ההשתחויה, בכל אופן שבו היא נעשית, היא עניין של ביטול. בכל הדרגות של השתחויה, בכל מקום בעולם – העניין של השתחויה הוא עניין של התבטלות בכך שאני מנמיך את קומתי; וככל שההשתחויה עמוקה יותר, זהו עניין יותר גדול של השפלת עצמו. יש מקומות שהם לא כל כך בעולמות שאנו

ולכן מתוך העולמות הללו הדברים יכולים לצמוח. אלא מצד אחר, העולמות הללו הם עולמות שבורים; הם כשלעצמם יכולים להיות בלתי שלמים, ואפילו מזיקים. הנקודה של עולם התיקון היא האיזון: איך להביא דבר כזה לידי תיקון.

זהו בעצם כל סדר העבודה שלנו: איך רותמים את הכוחות הגולמיים כדי לעשות דבר מועיל. אם האדם היה יכול למשל לרתום הוריקן, שבמקום שהוא יהרוס הוא יעשה עבודה מועילה – הוא היה חוסך הרבה מאוד אנרגיה לכל העולם, אלא שאי אפשר לרתום אותו. בכל מיני עניינים בעולם, אפשר לראות שהמין האנושי הולך מן החי אל הצומח אל הדומם ואל השורש של הדומם, כדי להוציא מהם את הכוחות שיש בהם, כיוון שמבינים שהכוחות הגולמיים שטמונים בתוך הדברים הללו הם כוחות חזקים ואבירים הרבה יותר מכוחו של האדם. למעשה, האדם משתמש בכוח של החי, של הצומח ושל הדומם כדי לעשות את הדברים שהוא לא יכול לעשות. אלא שהדברים הללו דורשים כל הזמן שמירה ובקרה; רתימת הכוחות שלהם נדרשת להיות בתוך מסלול מסוים. באותו אופן, עולם התיקון בתוך העולם הזה הוא בעל יחס כזה.

בהמשך הוא יתעסק עוד ביחס בין המעלה והמטה, ומתוך כך גם ידובר על ההסבר וההצדקה מדוע הקב"ה משקיע כל כך הרבה זמן בתוך הנשמות בגוף – שהרי כפי שאמרנו, דווקא שם נמצאת הצמיחה הגדולה; דווקא שם מצויים הכוחות הגדולים.

הרי אף שהם בבחינת ביטול והשתחוויה, מכל מקום על כל פנים, יש מי שבטל וכו'. כי המלאכים וכל צבא מעלה הן מלובשות בגופות, כמו מלאך הגדול סנד"ל ת"ק שנה, ויש מלאכים שהם בשליש העולם דהיינו שלישי ת"ק וכו', וכמו שכתוב בהם: "וגווייתו כתרשיש", ואם כן הרי יש בחינת מהות ומציאות נפרד מאלוקותו יתברך. ואף על פי שהוא בטל ומשתחוה, מכל מקום מהותו ועצמותו הוא בחינת כיסוי והסתר לאלופו של עולם, שהוא בחינת אלוקותו יתברך כמו שהוא אין עוד מלבדו ממש, בבחינת יחודא עילאה – ולכן בחינת "ונחנו מה" שם מ"ה, הוא במילוי אלפין.

אופנים של הגדרת עצמה. כמו למשל מלאך הגדול סנד"ל, שמהלכו ת"ק שנה, ויש מלאכים שהם בשליש העולם דהיינו שלישי ת"ק וכו', וכמו שכתוב בהם: "וגווייתו כתרשיש" (דניאל י, ו). ואם כן, הרי יש בחינת מהות ומציאות נפרד מאלוקותו יתברך. כלומר המלאך הוא הויה בפני עצמה, יש לו היקף לעצמו, יש לו דמות לעצמו ויש לו סוג מסוים של 'אני'.

ולכן, אף על פי שהוא בטל ומשתחוה. הרי בכל זאת, המלאך מתבטל בפני הקב"ה ומשתחוה בפניו! אלא שמכל מקום, מהותו ועצמותו כמות שהם הוא בחינת כיסוי והסתר לאלופו של עולם, שהוא בחינת אלוקותו יתברך כמו שהוא אין עוד מלבדו ממש, בבחינת יחודא עילאה – שזה כאשר אפילו אין מי שמשתחוה.

העניין של ההשתחואה והביטול של המלאך, הוא שהמלאך יודע שהוא בטל אבל יחד עם זה הוא יודע שהוא קיים, והקיום הזה הוא כהויה בפני עצמה. הוא אמנם התבטל, אך זה עדיין נקרא 'יחודא תתאה', משום שיחודא תתאה מוגדר כך שמישהו אומר: 'אני גם כן משהו – אולי משהו קטן, אבל אתה הוא גדול שבגדולים, לכן לך יאתה הגדולה והגבורה

מסתובבים בהם, אבל הם קיימים עדיין במזרח, ששם ההשתחוויה היא עניין של מדידה גמורה – שם זה תלוי ביחס בין המשתחוה לבין מי שמשתחוים אליו. העניין הזה מתבטא בשאלה כמה משתחוים, אם קצת או יותר. בכל אופן, ההשתחוויה השלימה ביותר היא 'פישוט ידיים ורגליים' – שאז האדם נעשה בטל לגמרי, נעשה כעפר. זהו האופן השלם של ההשתחוויה שאותה היו עושים בבית המקדש; אנשים פרטיים היו באים לשם, והיו משתחוים כשהם שוכבים על הארץ ממש.

ולעניינו, הרי אף שהם בבחינת ביטול והשתחוויה, מכל מקום על כל פנים, יש מי שבטל וכו'. כלומר גם כשאני משתחוה, בסופו של דבר ההשתחוויה היא של מישהו. המישהו הזה אולי מבטל את עצמו, אבל עדיין קיים 'אני', וקיים משהו גדול ממני שאני משתחוה לו. כי המלאכים וכל צבא מעלה הן מלובשות בגופות. גם למלאכים יש גוף; הוא אמנם איננו כמו הגוף שלנו, אבל עדיין יש גוף, ולכן אפשר לדבר על שיעור קומה של מלאך. הגוף הזה הוא לא גוף חומרי, אבל המלאך הוא הויה מוגדרת ומוגבלת שיש לה כלים שלה, יש לה אופנים שלה ויש לה

משמשים רק בתור פה, והם אינם מודעים להווייה העצמית שלהם; במדרגה כזו, בשלב כזה, הם רק מכשיר, ממסר בשביל דבר ה'. לכן, גם משה רבינו שהיה במדיגה הזו יכול לומר באותה בחינה: "ונתתי מטר ארצכם בעיתו" (דברים יא, יד), משום שאין אצלו 'אני', אלא זוהי השכינה שמדברת מתוך גרונו. אם כן, זוהי הבחינה הביטול הגמור, הבחינה של ייחודא עילאה.

ולכן, זהו בחינת מעין מה שמשה אומר: "ונחנו מה" (שמות טז, ז), והרמז לדבר הוא שם מ"ה, הוא במילוי אלפיין. שם מ"ה הוא אחד האופנים של כתיבת שם הוי"ה, שהגימטרייה שלו היא מ"ה – ארבעים וחמש. מהו השם הזה? שם מ"ה הוא השם שבנוי על מילוי אלפיין. ביו"ד אין אפשרות למילוי אל"ף, אבל ה-ה' כתובה כך: ה"א, ובאותו אופן גם ה-ה' האחרונה. כך יוצא שהגימטרייה של שם ה' במילוי אלפיין היא ארבעים וחמש. השם הזה הוא העניין של הביטול הגמור, של הביטול במציאות, וכאשר הוא מתייחד כך עם הקב"ה זה נקרא ייחודא עילאה. גם פשוטו של העניין של 'נחנו מה' הוא זה שאני שום דבר, אני לא משהו, אלא אני 'אין' – וזהו גם העניין של שם מ"ה בעצמו, שהוא ייחוד אלפיין.

השרפים ששייכים לעולם הבריאה, שהוא עולם הכסא, הם באמת בטלים בביטול הגבוה ביותר שיכול להיות מבחינתם – בבחינת ייחודא תתאה. זה הביטול הגבוה ביותר משום שהם שרפים; מפני שהבנה שלהם היא גדולה ביותר, והם מבינים לאין ערוך יותר את העניין של המהות

וכן הלאה' – אבל עדיין, בסופו של דבר אני גם כן משהו.

יש בזה דרגות שונות, וככל שהאני גדול יותר ממילא הביטול קטן יותר, עד שככל שאנחנו יורדים במדרגות אנחנו מגיעים למהויות שבטלות רק באופן חלקי מאוד ולמהויות שאינן בטלות בכלל. במדרגה כזו היה מצוי פרעה, שאומר "לי יאורי ואני עשיתיני" (יחזקאל כט, ג) – אני עשיתי את עצמי. זהו עניין של הויה שהיא לא מכירה בשום דבר, היא לא מתבטל לשום דבר, והיא לא מודה אפילו שיש מי שעשה אותה. בתוך המעבר הזה מתחתית הקליפה, מהמדרגה של 'אני עשיתיני', עד למדרגה של המלאך שהוא בטל כלפי קדושת השם בכל רגע ורגע, עדיין יש צד השווה בהם, והוא שיש "אני והו" – אותו סוג של שם קדוש שאומרים בהושענא רבא; יש אני ואתה. וככל שיהיה הבדל בין אני ואתה, עדיין האני קיים. לעומת זאת, ייחודא עילאה היא מדרגה אחרת, שהיא בחינה של ביטול גמור שבו אני אינני קיים עוד.

העניין של הביטול איננו עניין של השמדה, אלא עניין של תודעה. ככל שיש יותר תודעת 'אני' יש פחות ביטול, וגם להיפך - כשאינן תודעת אני, יש ביטול גמור. יכול להיות גם בתוך העולם הזה, בדרכים שונות, שגם בשר ודם יגיע למדרגה של בחינת ביטול, שבה הוא מבטל את עצמו מכל וכל והוא פשוט שוכח שהוא קיים. הדבר הזה מצוי לפעמים אצל המלאכים, שלפעמים הם מדברים והם אומרים 'אני ה' – מפני שכשהם אומרים דבר כזה, הם בעצם

ועל ידי רעש גדול של האופנים שמתנשאים מאוד נעלה למעלה גם מהשרפים, הם נושאות ומגביהים גם כן את הכסא שבבחינת בריאה להתעלות למעלה יותר, עד שיאיר בהם אין-סוף ברוך הוא בגילוי כמו שהוא בבחינת יחודא עילאה, ולא להיות בבחינת כיסוי והסתר פנים.

וגם דמות כמראה אדם שעל הכסא, שהוא בחינת התורה שנקראת אדם, וכמו שכתוב: "וזאת תורת האדם", וכתוב: "זאת התורה אדם". כי רמ"ח מצוות עשה שבתורה הם בחינת רמ"ח אברים דמלכא, כמו האבר הוא כלי להמשכת החיות מהנפש, כך המצוות הם בחינת רצון העליון שנמשך ומתלבש בכל מעשה המצוות וכו'. ושס"ה לא תעשה הם שס"ה גידים, כמשל הגידים שבהם נמשך ומתפשט הדם שהוא עיקר חיות הנפש. כי שס"ה לא תעשה הם גבוהים ויותר נעלים מבחינת מצוות עשה, וכנודע על פי מ"ש "זה שמי וזה זכרי" שמצוות לא תעשה הם בבחינת שמי עם בחינת י"ה, פירוש שמי עם י"ה.

הרגשת ערך, אבל אין ביטול שהוא ביטול גמור. הביטול הגמור הוא שאני בכלל לא יודע שאני קיים – אני פועל מפני שאינני זוכר אז מדוע ואיך ולמה מפני שאני לא קיים יותר כחלק שעושה ושמחליט החלטות, שחושב מחשבות, שיש לו את החשיבה ואת ההיגיון שלו.

ולכן, האופנים וחיות הקודש הם נושאות ומגביהים גם כן את הכסא שבבחינת בריאה להתעלות, כלומר גם הכסא מתעלה למעלה יותר, עד שיאיר בהם אור אין-סוף ברוך הוא בגילוי כמו שהוא בבחינת יחודא עילאה, ולא להיות בבחינת כיסוי והסתר פנים. לכן אנחנו אומרים שהחיות נושאות את הכסא: החיות מרימות את הכסא מעבר לעולם הבריאה אל עבר עולם האצילות, וזה נעשה דווקא על ידי האופנים וחיות הקודש שהם יכולים בכוח ההתלהבות שלהם לא רק להתנשא לעומת שרפים, אלא להתנשא אל מעבר לשרפים.

האלוקית, אז הם יכולים להיות בטלים בביטול שלם, אף על פי שהם יודעים שהם שרפים. ועדיין, השרף יודע שהוא שרף, שהוא 'אני', למרות שהוא יודע מי זה הקב"ה ושה-'אני' לשו הוא כאין וכאפס.

ועל ידי רעש גדול של האופנים שמתנשאים מאוד, נעלה למעלה גם מהשרפים. האופנים הם אמנם מבינים פחות, אבל הם מגיעים לביטול עמוק יותר. שני הדברים הללו הם לא בהכרח שווים, הם לא בהכרח זהים זה לזה: זה לא בהכרח שמי שמבין יותר בטל יותר; פעמים שזה שמבין יותר עדיין שומר את עצמו לעצמו, למרות שהוא מבין את כל העניין ואת כל הגדלות.

אחד האדמורי"ם של חב"ד תיאר ששמע פעם חייל שתיאר את מלחמת קרים, והוא אמר: 'הגנרל צעק וגם אני צעקתי'. הוא ידע בהכרח מה ההבדל – בצבא של הצאר לא היה שום מקום לטעות מה היחס בין חייל פשוט ובין הגנרל – אבל הוא עדיין מעמיד יחס מסוים כשהוא אומר 'הוא צעק וגם אני צעקתי'. כלומר אמנם יש

נשיאת התורה על ידי הרעש

וגם דמות כמראה אדם שעל הכסא, שהוא בחינת התורה שנקראת אדם, וכמו שכתוב: "וזאת תורת האדם" (שמואל ב ז, יט), וכתוב: "זאת התורה אדם" (במדבר יט, יד). מדוע מדמים את התורה לאדם? כי רמ"ח מצוות עשה שבתורה הם בחינת רמ"ח אברים דמלכא, כמו שהאבר הוא כלי להמשכת החיות מהנפש כך המצוות הם בחינת רצון העליון שנמשך ומתלבש בכל מעשה המצוות וכו'. העניין של רמ"ח איברים הוא איך אנחנו מדמים את העניין של "זאת התורה אדם". כשאנחנו מדברים על האדם, לאדם יש את המהות הפנימית שלו – ה'אני' שלו, ויש לו את הגוף שכלול מכך וכך איברים, והמכלול של כל האיברים נקרא גוף האדם; גוף האדם זה הכלי שבו האני של האדם מתבטא. אותו הדבר לגבי הקב"ה: הרצון של הקב"ה מתבטא בתוך התורה, ולכן מהבחינה הזו היא כביכול הגוף של הקב"ה.

ושס"ה לא תעשה הם כנגד שס"ה גידים, כמשל הגידים שבהם נמשך ומתפשט הדם שהוא עיקר חיות הנפש. אם האיברים הם הכלים החיצונים, הכלים שיש בהם עצמות, הרי שהגידים הם העורקים והורידים שבהם הדם זורם. מדוע הוא מדגיש שבהם עיקר חיות הנפש, וכמו שהוא אומר שהדם הוא הנפש? כי שס"ה לא תעשה הם גבוהים ויותר נעלים מבחינת מצוות עשה. רק בדרך אגב מוזכר כאן שמצוות לא תעשה גבוהות יותר מאשר מצוות עשה.

וכנודע על פי מ"ש "זה שמי וזה זכרי", שמצוות לא תעשה הם בבחינת שמי עם בחינת י"ה, פירוש שמי עם י"ה. בפסוק כתוב: "זה שמי לעולם וזה זכרי לדור ודור" (שמות ג, טו). אם מוסיפים למילה 'שמי' את שתי האותיות הראשונות של שם הוי"ה, הן עולות לחשבון של שס"ה (365): 'שמי' הוא 350, ועוד 15 הם שס"ה. אם מוסיפים למילה זכרי את ה-ו' וה-ה', שהם החלק האחרון של שם הוי"ה, זה יוצא רמ"ח – וזה העניין של "זה שמי לעולם וזה זכרי לדור ודור". מכאן רואים ש-שס"ה מצוות לא תעשה שייכות לחלק הראשון של שם הוי"ה, ורמ"ח מצוות עשה שייכים לחלק השני של שם הוי"ה. יש מקומות רבים שהוא מבאר את העניין הזה בצורות יותר בסיסיות ויותר מעמיקות, והוא נוגע בשאלה מדוע מצוות לא תעשה – שהן לכאורה הרבה פחות 'מצוות' מאשר מצוות עשה – הן בכל זאת יותר גבוהות? ואדמו"ר הזקן מסביר, שדווקא היא הנותנת – מצוות עשה הן מצוות שאפשר לתת להם צורה על ידי מעשה כל שהוא, על ידי איזושהי פעולה חיובית; לעומת זאת, מצוות לא תעשה הן גבוהות במדרגה כזו שאי אפשר לבטא אותן בצורה חיובית, ואפשר רק להגיע אליהם על ידי הגדרה על דרך השלילה.

הרמב"ם (פרקים נח-נט במורה נבוכים, חלק א) מדבר על זה שאת הקב"ה אי אפשר להגדיר על פי האמת בתארי חיוב אלא רק בתארי שלילה. מדוע? משום שהגדרה אמיתית לא תיתכן, וההגדרה היחידה האפשרית היא רק הגדרה בדרך שלילה. יש דברים שאנחנו יכולים להגדיר

היינו כי שמי הוא בחינת שאמרו חז"ל: "עד שלא נברא העולם היה הוא ושמו" וכו', והוא נמשך ומתגלה בבחינת י"ה. ועיין בפרשת תרומה (קסה, ב) על פסוק "סולו לרוכב בערבות בי"ה שמו" וכו'. אבל מצוות עשה הם בבחינת זכרי עם ו"ה, שהם רק בחינת זכר והארה בעלמא, ולא שמו ממש (ועיין מ"ש מזה על פסוק "אלה פקודי המשכן"). וכדי להיות אין סוף ברוך הוא, דלאו מכל אינון מדות איהו כלל ממש, מתלבש בבחינת התורה שהיא בחינת אדם ברמ"ח אברים וכו', הוא גם כן על ידי רעש גדול של האופנים, כי "רוח אייתי רוח ואמשיך רוח" (ועיין מ"ש מזה בפרשת יתרו בד"ה עניין האבות הן הן המרכבה, ובד"ה "זכור את יום השבת לקדשו" הנזכר לעיל).

לדברים שיש לנו בהם הגדרה, אנחנו בעצם לא יכולים להגדיר אותם אלא בצורה כזו על דרך השלילה. לעניינו, זו הסיבה לכך שאדמו"ר הזקן אומר שמצוות לא תעשה באשר הן שייכות למהות עליונה יותר – כיון שהן אינן ניתנות לאיזושהי הגדרה חיובית ואפשר להגדיר אותם רק על דרך השלילה, ולכן דווקא הן קשורות לעניין של 'שמי'. היינו כי שמי הוא בחינת מה שאמרו חז"ל: "עד שלא נברא העולם היה הוא ושמו" וכו' (פרקי דרבי אליעזר ג), והוא נמשך ומתגלה בבחינת י"ה. ועיין בפרשת תרומה (קסה, ב) על פסוק "סולו לרוכב בערבות בי"ה שמו" וכו' (תהילים סח, ה). אבל מצוות עשה הם בבחינת זכרי עם ו"ה, שהם רק בחינת זכר והארה בעלמא. כלומר זה לא השם אלא הזכר של השם, ולא שמו ממש. זהו אם כן העניין של הבחינות של רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה – והם אלו שיוצרים את האדם. (ועיין מ"ש מזה על פסוק "אלה פקודי המשכן"). וכדי להיות אין סוף ברוך הוא, דלאו מכל אינון מדות איהו כלל ממש, הקב"ה לא

אותם משום שאנו תופסים אותם במהותם, ולכן יש לנו הגדרות חיוביות בשבילם; אבל יש דברים שאין אנחנו יכולים לתפוס אותם, אין לנו כלים או מכשירים או דרכים להבין אותם, ולכן אנחנו יכולים להגדיר אותם רק בהגדרות על דרך השלילה. כל זה נכון גם אם מסתכלים על דברים בלשון הדיבור – לא בהכרח בנוגע להגדרות בעלות משמעות שלילית – שכן גם שם יש לנו מילים חיוביות שאין לנו הגדרה שלהן אלא בדרך שלילה. מדוע? מפני שאין לנו שום תפיסה שלהן באופן חיובי. אנחנו לא יכולים להגדיר חושך – אנחנו רק יכולים להגדיר אותו בתור העדר של אור. מדוע? מפני שלגבי אור יש לנו איזה דרך של קליטה, אבל אין לנו דרך של קליטת חושך, ומפני שאין אנחנו יכולים לקלוט חושך – אנחנו יכולים להגדיר אותו רק באופן שלילי. יש ביטוי ששייך גם למעלה וגם למטה, והוא כשאנחנו מדברים על 'אינסוף' – בכל מובן שהוא, אין לנו הגדרה ותפיסה חיובית בזה אלא רק הגדרה באופן שלילי: מה שאין לו סוף, אבל אין לנו הגדרה חיובית. גם

להבין. זה כמו שילד קטן פונה לאדם מבוגר ואומר לו: 'בא נשחק במחבואים'. כדי שהוא יסכים לשחק במחבואים, אני צריך לעשות משהו כדי שהוא יסכים לשחק איתי. כשאני אומר לקב"ה 'הגלה נא', אז אני בעצם מבקש ממנו דבר שהוא ההיפך מהתגלות. ומעין מה שנאמר בעניין אחר, שהקב"ה – ש-"מלוא כל הארץ כבודו", צמצם את שכינתו בין בדי הארון. למעשה, כל התגלות זה אופן מוגדר מאוד של צמצום אחר צמצום, כדי שאני אוכל להגיע ולראות את הדברים. ההתגלות דורשת את העניין של ההמשכה מלמטה, וכפי שנאמר: כי "רוח אייתי רוח ואמשיך רוח" (זוהר ח"ב קסב, ב) – הרוח שבאה מלמטה ושואפת ומבקשת, היא ממשיכה את הרצון של מעלה להיענות לה. וזה בעצם מה שהאופנים עושים על ידי זה שהם יוצאים לגמרי מכל הגדרים שלהם, והם הופכים להוויות אחרות; על ידי זה הם מביאים להמשכה של מעלה, שהקב"ה כביכול מוכן להתגלות – מוכן להיכנס לדרך שהיא גם כן אופן אחר של הוויה. (ועיין מ"ש מזה בפרשת יתרו בד"ה עניין האבות הן הן המרכבה, ובד"ה "זכור את יום השבת לקדשו" הנזכר לעיל).

מקור כוחם של האופנים

האופנים הם אלה שנושאים את הכסא, הם אלה שנושאים את הדמות כמראה אדם שעל הכסא, והשאלה כעת היא בעצם מהיכן יש להם כל כך הרבה כוח? מהו שורש הכוח של האופנים שהם יכולים לעשות מעל ומעבר למה שעושים השרפים?

שייך לשום מידה ולשום הגדרה, כדי שהוא יהיה מתלבש בבחינת התורה שהיא בחינת אדם ברמ"ח אברים וכו', הוא גם כן על ידי רעש גדול של האופנים, ולכן אנחנו אומרים שהאופנים וחיות הקודש הן נושאות לא רק את הכסא אלא הן נושאות גם את האדם שעל הכסא.

כיצד אפשר להגיד שהן נושאות את האדם שעל הכסא? הרי דמות האדם שעל הכסא היא ההוויה המתגלה, השם המתגלה. ההתגלות של ה' היא בתורה, אבל כדי שתהיה התגלות של מעלה, צריך רצון של מטה בדרגה גבוהה מאוד. כאשר אין רצון של מטה אין התגלות של מעלה, והטעם הוא משום שמצד מסוים, 'התגלות' – כל התגלות של הקב"ה – כל כמה שהיא בשבילנו עניין של פאר ושל רוממות, היא בשבילו עניין של ירידה ושל השפלה.

במובן מסוים אפשר לומר שכשאני מבקש מהקב"ה, כשאני פונה אליו ואני מתפלל אליו, או שאני אומר לו שהוא יתגלה אליי – אני הרי רוצה שהוא יתגלה אליי באופן שאני מסוגל להשיג אותו. הווייתו בדרך שאיננה ניתנת להשגה קיימת תמיד, אבל עכשיו אני מבקש ממנו לא רק שהוא יהיה קיים – הרי הוא קיים בין כה וכה – אלא אני רוצה שהוא יתגלה לי בצורה כזו שאני אוכל להבין. אלא שזה בערך כמו שאני אפנה למישהו שהוא האדם הגדול בענקים, ואני אומר לו: 'בא תסביר לי משהו מחוכמתך', ואני מיד עוצר ואומר: 'אבל אני רוצה שתסביר לי באופן שאני אוכל להבין'. או אז הוא צריך לנסות להוריד ולהשפיל ולצמצם ולהקטין את מה שיש לו להגיד, באופן כזה שאני מסוגל

והכוח הזה שבהם הוא מטעם שנתבאר לעיל, שהוא מפני שבשורשן הם למעלה מבחינת אדם, והיינו בחינת "ואלה המלכים שלפני מלוך מלך" וכו', שהוא למעלה מבחינת אדם הנ"ל. רק שלמטה, הם בבחינת השפלה למטה מטה מבחינת אדם, כמשל נפילת האבן מראש החומה נופל למטה יותר וכו'. אבל כשמתנשאים ומגביהים את עצמם ברעש גדול, אזי מעוררים למעלה בשורשן העליון מאוד, כי "רוח אייתי רוח ואמשיך רוח" בדוגמתו, ולכן הם נושאות ומגביהות את הכסא ודמות כמראה אדם שעליה, כנ"ל.

בה; ואף על פי כן, הן יכולות להיות דמויות גבוהות יותר.

זה ההסבר בכל מיני מקומות, שלכן יש כמה וכמה דמויות – גם בהיסטוריה שלנו – שהן שייכות לעולמות שנראים לעין כעולמות נמוכים, אלא ש כוחן גדול יותר מאשר כוחן של אלו שמעולם לא היו בדרגה הזו. יש הוויות כמו למשל בספר הגלגולים, שאחת החלוקות שם היא שיש נשמות מבחינת הבל ונשמות מבחינת קין. מדובר על זה שהנשמות מבחינת קין הן נשמות עם עוצמה גדולה יותר, אלא שהנשמות הללו הן נשמות שזקוקות ליותר תיקון, ואם נשמה כזו איננה מיתקנת – אז היא יכולה להיעשות קין ממש. יש נשמות שהן נשמות נקיות, אבל הנשמות בבחינת קין הן נשמות של סער, של רעש; לעומת זאת, הנשמות בבחינת הבל הן נשמות יותר רגועות. מדברים גם על כך שיש תערובות של ניצוצי קין וניצוצי הבל בנשמות, ומהצד הזה יש לנו בתוך כל התולדות שלנו כמה וכמה אנשים שיצאו מזיווגים שלאחר מתן תורה הם היו נחשבים לזיווגים פסולים, ודווקא מתוך המקומות הללו נמצאו הנשמות הגדולות ביותר.

אם עושים את החשבון של 'נשמת דוד', של 'נשמת משיח', אז היא כולה רצופה

והכוח הזה שבהם הוא מטעם שנתבאר לעיל, שהוא מפני שבשורשן הם למעלה מבחינת אדם, והיינו בחינת "ואלה המלכים שלפני מלוך מלך" וכו', שהוא למעלה מבחינת אדם הנ"ל. מפני שבשורשם יש להם שורש מאוד עליון, כאשר הם יכולים להתחבר עם השורש העצמי שלהם הם יכולים להגיע עד למעלה עליונה ביותר. כלומר מפני ששורשם הראשון הוא גבוה מאוד, מפני שהם שייכים ל-'מלכים קדמונים' שהם לפני היות דמות אדם, הם יכולים לעשות זאת.

כשכתוב על ישראל "אתם קרויים אדם", אז בעצם אומרים שאדם הוא דמות שיש לה תיקון, זוהי למעשה הוויה שהיא הוויה של תיקון; אבל ההוויה של התיקון היא הוויה שאיננה באותה מדרגה כמו ההוויות שאינן מתוקנות, כיוון שבשורשן ההוויות שאינן מתוקנות הן בדרגה גבוהה יותר אלא שהן אינן מתוקנות. הדמות של 'דמות אדם' היא דמות שיש לה תיקון, שיש לה איזושהי הרמוניה פנימית שאיננה נהרסת, וחלק ממה שיש בדמויות שהן לא 'כמראה אדם' זה שהן לא דמויות הרמוניות, הן לא דמויות שלמות, ויש בהן דבר אחד שהוא גובר ומעוות אותן וכיוצא

התיקונים של מטה; ועדיין, הבחינה הזו היא למעלה מבחינת אדם.

רק שלמטה, כמו שהם מתגלים לנו, הם בבחינת השפלה למטה מטה מבחינת אדם. במקורם הראשון, "לפני מלוך מלך", הסדר הוא שהן היו במעלה עליונה ביותר; אלא שאחרי שהם נשברו ונפלו הם נמצאים למטה. כמשל נפילת האבן מראש החומה, נופל למטה יותר וכו'. אבן שנמצאת במקום גבוה יותר נופלת נפילה רחוקה יותר ונשברת יותר, מאשר אבן שנמצאת סמוך יותר לקרקע; אבן סמוכה לקרקע לא נופלת הרבה ולא נשברת הרבה. לכן אדמו"ר הזקן אומר שכשאנחנו רואים את השברים, כשאנחנו רואים דבר שהוא מנופץ ושבור – זה מפני ששורשו הוא בעצם שורש גבוה מאוד, אלא שהשורש הזה התנפץ.

באותו אופן, גם האופנים בשורשם הם גבוהים מהשרפים, מפני שהם ירדו למטה מהם, ובינתיים הסדר הוא שהשרפים הם הרבה למעלה מאופנים; אבל כשהם מתנשאים ומגביהים את עצמם ברעש גדול, כשהאופן מתגבר ומתחבר אל השורש, אזי מעוררים למעלה בשורשן העליון מאוד, כי "רוח אייתי רוח ואמשיך רוח" בדוגמתו, ולכן הם נושאות ומגביהות את הכסא ודמות כמראה אדם שעליה, כנ"ל. לכן האופנים יכולים לעלות; ולא רק לעלות, אלא הם יכולים לעלות למעלה מדרגת אדם, משום שבמהותם הם למעלה ממדרגת אדם.

בדבר שכזה. בסיפורים האלה יש את כל הרצף – מיהודה ותמר. צריך לזכור שליהודה היה גם בן אחר, שכן נשארו לו שלושה בנים: פרץ, זרח והבן השלישי. הבן השלישי הוא היה בחור טוב, והוא מופיע בספר דברי הימים. יש גם רשימה של הצאצאים התולדות של הבן השלישי, אבל אלה שגברו היו שני הבנים שנולדו מתמר – שזה גם כן סיפור לא יפה, בצורה הכי פשוטה שלו. כיוצא בזה זה נמשך והולך בכל הרשימה, בכל הדם של משפחת המשיח. יש שם דם של עמון ומואב שהוא לא ייחוס גדול, וגם אם נסתכל בהמשך של בית דוד אז הוא מלא ורצוף באנשים כאלה. לא כל כך פשוט אם המשיח הוא מבני יכניה או לא, אבל אם הוא כן – אז יש עד יכניה רצף של כל מיני עקמומיות וכל מיני דם מכל הצדדים. כל זה שייך מפני שהנשמות הגדולות מאוד שייכות דווקא למה שעולה מן השברים. הזכרתי כבר שרבי עקיבא, שלדעת הכל הוא כנראה הגדול שבתנאים, ושהוא בוודאי שורש התורה עד ימינו – עדיין, הוא בעצמו היה בן גרים; הוא בא ממשפחה שלא רק שלא היה לה ייחוס גדול, אלא גם הייחוס שיש לו הוא ייחוס עוד יותר קטן. מדוע? מפני שברגע שהנשמות הללו מגיעות לתיקון, הן נשמות עליונות. רבי מאיר – אחד משורשי התורה – היה מהצאצאים של נרון קיסר. זה מעניין, אבל זה לא ייחוס. כל מי שקורא משהו על נרון קיסר, מכל מקום, מבין שזה שייך למדרגה של

גיליון שבועי עם ביאורי חסידות של הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ זצ"ל

הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ זצ"ל, שנודע במהלך השנים בשל פירושו לתלמוד, היה גם מורה לחסידות. סגנונו הקולח, ישיר והפשוט, מבקש לבאר את תורת החסידות העמוקה באופן נהיר ורלוונטי מתמיד. במשך כשישים שנה מסר הרב שיעור שבועי בחסידות, "חוגי חן למשנת חב"ד", אשר עסק בספרי היסוד של תורת חב"ד.

בגיליונות השבועיים מובאים ביאורים על ספרי 'תורה אור' ו-'ליקוטי תורה', שהם קבצי מאמרי חסידות מעמיקים מאת ר' שניאור זלמן מליאדי - בעל התניא ומייסד חסידות חב"ד - על פי סדר פרשות השבוע. בשיחה חיה ובחן, מבאר הרב את מושגי היסוד והשקפתה של החסידות, ומכניס את פנימיותם של המאמרים אל תוך עולמם ונפשם של הלומדים. השיעורים והגיליונות מכוונים להאיר ולעורר את השומעים לחיות התלהבות וכנות בעבודת ה'; לתפילה, התמסרות ודבקות בקב"ה.

נשמח לתרומה עבור
המשך הפצת הגיליונות!
תרומה מומלצת: ₪ 2

לקבלת גיליון
שבועי דיגיטלי

המעוניין לקבל את הגיליון בכל שבוע, מודפס או דיגיטלי, מוזמן ליצור קשר:

TalmideiHarav@gmail.com | 055-663-1275

מרכז שטיינזלץ
למד את עמי

